

Φίλτατέ μοι !

Ἐγκλείστως λαμβάνεις τὴν διατριβήν, ἣν σοὶ ὑπεσχέθην. Καὶ διότι μοὶ ἔδωκες προθεσμίαν ὀλίγων ἡμερῶν, καὶ διότι τὸ θέμα, ἄξιον ὂν πολλῆς μελέτης καὶ μεγάλῃ σκέψεως ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας τοῦ νομικοῦ μου καλίου, σὲ παρακαλῶ πολὺ νὰ κρίνης αὐτὴν ἐπιεικῶς· εἶναι μία ἀπλὴ σταχυολογία ἐκ τῶν ἔργων τῶν εἰδικῶς περὶ τῶν ἐπαναστατικῶν κινήματων ἐν Ῥωσίᾳ ἀσχοληθέντων.

Ἀθήνησι, 2 Αὐγούστου 1887.

Σὺ ἀπαζομαι

Α. Μομφερράτος.

ΜΗΔΕΝΙΣΜΟΣ ΕΝ ΡΩΣΙΑΙ

ΣΟΦΙΑ ΠΕΡΟΦΣΚΑΓΙΑ

 πρῶτον σύμπτωμα τῶν ἐπαναστατικῶν κινήματων, τῶν παραχαγόντων τὴν ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Β' ἐσωτερικὴν κατὰστασιν τῆς Ῥωσίας, δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ περὶ Συντάγματος ἀπόπειρα τῶν δεκαεμβριανῶν ἐν ἔτει 1825. Εἰς τὸ ἀτυχὲς καὶ ἀδέξιον ἐκεῖνο κίνημα εἶχε μέρος τὸ ἄνθος τῆς Ῥωσικῆς ἀριστοκρατίας· μοιλονότι δὲ ἡ ὑπὸ τῆς κρατησάσης αὐτοκρατορίας ἐπιδοληθεῖσα τιμωρία ἐγένετο ἀγρία καὶ ἀπάνθρωπος, διότι διεμελίσθησαν καὶ ἀπηγχονίσθησαν καὶ ἐτουφεκίσθησαν συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ ἐπιφανεῖς καὶ στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ προέχοντες, ἐνέμειναν οὐχ ἥττον ὁ σπόρος τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν ἐν τοῖς κόλποις πασῶν τῶν κοινωνικῶν τάξεων· διὰ τοῦτο ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1825 εἶναι ἡ ἀνοίξασα τὰς πύλας τῆς ἀντιδράσεως ἐν Ῥωσίᾳ.

* Σημ.—Καὶ ἐντούτοις χαίρουσα καὶ σεμνουμένη ἡ Διεύθυνσις τοῦ ἀνὰ χεῖρας Ἡμερολογίου συγκαταλέγει μετὰ τῶν συνεργατῶν καὶ ἀνοίγει τὰς σελίδας αὐτοῦ εἰς τὸν ἐξαίρετον φίλον καὶ διαπρεπῆ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς νομικῷ κόσμῳ κ. Ἄντ. Μομφερράτον, ὅστις, παρὰ τὴν μετρίωρρονά περὶ ἑαυτοῦ προκατάληψιν, γνωστὸς τυγχάνει οὐ μόνον διὰ τὴν εὐρεῖαν νομομάθειαν καὶ τὰς ἐκάστοτε ἐπιστημονικὰς δημοσιεύσεις, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ποικίλας φιλολογικὰς καὶ ἐγκυκλοπαιδικὰς μελέτας, περὶ αἷ μετ' ἴσης ἐπιτυχίας ἐνδιαιτρίβει.

Σκοπὸν ἐνταῦθα νὰ παράσχω μικράς τινας βιογραφικὰς σημειώσεις τῆς περιέργου ὑπάρξεως τῆς Σοφίας Περόφσκαγιας, λυποῦμαι ὅτι δὲν δύναμαι νὰ ἐνδιατρίψω εἰς τὴν ἱστορικὴν πορεῖαν τῆς ἀντιδράσεως ταύτης. Ὡς πρὸς τοῦτο παραπέμπω εἰς τὰ ἄξια λόγου ἔργα τοῦ Ἀλφόνσου Thun,¹ τοῦ Γρηγορίου Kuczancko² καὶ εἰς τὰς σπουδαιστάτας πληροφορίας τὰς δημοσιευθείσας ὑπὸ τοῦ Stepniak, διευθυντοῦ τῆς ἐπαναστατικῆς ἐφημερίδος Γ ἢ καὶ ἐλευθερία.³ Σημειοῦμαι μόνον ἐνταῦθα, ὅτι τὸ παθολογικὸν φαινόμενον τοῦ μηδενισμοῦ, ὡς ἐπεκλήθη ἐσχάτως ἡ ἐπαναστατικὴ προπαγάνδα, ἐνεφανίσθη κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὴν ἀθῶαν μορφήν φιλολογικῶν συλλόγων, ἐν οἷς ἀνεπτύσσοντο συζητήσεις κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ζητημάτων. Ἡ ἁπλοῦς δ' ἀνάγνωσις τῶν ἐκ τῆς δύσεως βιβλίων, προϊόντων τοῦ προοδεύοντος ἐκπολιτιστικοῦ πνεύματος, καὶ ἰδίως τῶν Saint-Simon, Fourier, Louis Blanc, Proudhon, Owen καὶ ἄλλων, οὐκ ὀλίγον συνεπέδρασεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν αἰσθημάτων τῆς ἐλευθερίας, ἀγνώστους κόσμους ἀποκαλύπτουσα εἰς τὰς ψυχὰς τῆς ῥωσίδος νεότητος. Διὰ νὰ συλλάβῃ τις ἀμυδρὰν ἰδέαν τῆς ἀναπτύξεως ταύτης, ἀρκεῖ νὰ μάθῃ ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1875 εἶχον κατηγορηθῇ ἐπὶ ἐπαναστατικοῖς κινήμασιν 612 ἄνδρες καὶ 158 γυναῖκες,⁴ μεταξὺ δ' αὐτῶν ἠδύνατό τις νὰ διακρίνῃ τὴν χονδροειδῆ ὄψιν τοῦ χειρώνακτος παρὰ τῇ εὐγενεῖ μορφῇ τῶν ἀριστοκρατικῶν αἰθουσῶν, τὸν πλουσιώτατον γαιοκτήμονα καὶ εἰρηνοδίκην τοῦ διαμερίσματος Pensa Ἐνδουαρώφ, ὡς παρέχοντα ἄσυλον καὶ χρήματα τοῖς ἐταίροις, τὴν σύζυγον τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς χωροφυλακῆς Γλουσέφ, παροτρύνουσαν τὸν υἱὸν τῆς εἰς ἐπαναστατικὰς ἐπιχειρήσεις, τὸν καθηγητὴν Δουχόβσκιην προστατεύοντα τὸν μαθητὴν Κοβάλσκ, δραστηριώτατον μηδενιστὴν, τὸν διακεκριμένον ἱατρὸν Πορτουγαλώφ ὡς προστατεύοντα τοὺς φιλελευθέρους, τὴν ζάπλουτον Σοφίαν Σουβ-βοτίνην ποσὰ μυθῶδη προσενεγκοῦσαν εἰς εὐόδωσιν τοῦ ἔργου

¹ Geschichte der Revolutionären Bewegungen in Russland. (Leipzig 1885).

² Kuczancko σελ. 11.

³ Der Russische Nihilismus. (Leipzig 1884).

⁴ La Russia sotterranea. (Milano 1882).

τῆς προπαγάνδας τῶν χωρικῶν τῆς διοικήσεως Kursk, τὸν ταμίαν Πλέτιεφ παρέχοντα τῷ υἱῷ του ἄφθονον ὕλην ἀναγνώσεως ἐπαναστατικῶν βιβλίων καὶ καυχώμενον ὅτι παρесеύαζεν αὐτὸν διὰ τὸν λαόν.

Ἐπικίνδυνον ὁμῶς φάσιν ἔλαβον τὰ πράγματα διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἐκτελεστικῆς κομητάτου, ἕνεκα τῆς αὐστηρᾶς στάσεως ἣν ἔλαβεν ἡ Κυβέρνησις κατὰ τὸ παρὰ Βελταίρῳ ἀξίωμα «gouverne qui peut, et quand on est parvenu à être le maître, on gouverne comme on peut.» Κατὰ τὸν Χρόνον τοῦ Λονδίνου ¹ «ὁ λαὸς διετέλει ἐν καθημερινῇ συγκρούσει πρὸς τὴν διεφθαρμένην γραφειοκρατίαν, πρὸς τὸ ὀργανωμένον σύστημα τῆς αστυνομικῆς κατασκοπείας, πρὸς τὰς μυστηριώδεις συλλήψεις, πρὸς τὰ παθήματα τῶν ἀθῶων καὶ τὴν ἀτιμωρησίαν τῶν ἐνόχων.» Ἡ ἰδέα ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ συγκεντροῖ ἐν αὐτῷ πᾶσαν ἐξουσίαν ἐπόμενον ἦτο νὰ συνεπισύρῃ τὴν εὐθύνην τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεως καὶ τὰς ἐπιθέσεις τῆς ἀντεκδικήσεως τῶν τυραννουμένων. Διὰ ταῦτα καὶ ὁ ἀτυχὲς Βροῦτος τῆς Ῥωσίας Ζελιάμπωφ ἐν τῇ περιβοήτῳ ἀγορεύσει του ἀπολογούμενος ἐπὶ τῇ δολοφονίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος ἔλεγεν, «ἐν ἀρχῇ εἴμεθα εἰρηνικοὶ ἀπόστολοι, ἀλλ' ἡ καταπίεσις καὶ ἡ καταδιώξις ἠνάγκασεν ἡμᾶς ν' ἀνακηρύξωμεν τὴν Κυβέρνησιν ἐχθρὸν ἄσπονδον ἡμῶν· ἐν τῇ πράξει μετεβλήθησαν αἱ ἰδέαι ἡμῶν.»

Ἡ ἐπικίνδυνος δὲ τῷ ὄντι αὕτη φάσις ἐσημειώθη κατ' ἀρχὰς διὰ τῆς ἀποπείρας φόνου κατὰ τοῦ φρουράρχου Πετροπόλεως Τρεπώφ ὑπὸ τῆς γυναικὸς Βέρας Σάσσουλιτς.

Τὸ ἐκτελεστικὸν κομητάτον ἐν τούτοις εἶχεν ἐν συμβουλίῳ ἀποφασίσῃ καὶ τὴν ἰδρυσιν δημοσιογραφικοῦ ὀργάνου, ὅπερ ὠνομάσθη «θέλησις τοῦ λαοῦ.» Ὁ Μοροσώφ διωρίσθη ἀρχισυντάκτης, ἑτέροι δ' ἐπτά, ἐν οἷς καὶ τρεῖς γυναῖκες, συντάκται. Διὰ τῶν πρώτων φύλλων ἐδημοσιεύθη τὸ πρόγραμμα αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἐφέροντο ἀρχαί πολλήν τὴν ὁμοιότητα ἔχουσαι πρὸς ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ἐγεννήθησαν ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς Βασιλίδης. «Πεποίθαμεν, ἐκήρυττε τὸ κομητάτον, ὅτι ἡ ἀνθρωπότης μόνον ἐπὶ τῇ βράσει τῶν κοινωνικῶν ἀρχῶν δύναται νὰ συνενώσῃ ἀδι-

¹ Ἐν τοῖς φύλλοις τοῦ Μαρτίου 1881.

χρήκτως τὴν ὑπαρξίν της τῇ ἐλευθερίᾳ, τῇ ἰσότητι καὶ τῇ ἀδελφότητι· ὅτι μόνον τοιούτῳ τρόπῳ ἡ κοινὴ ὕλική εὐημερία καὶ ἡ πλήρης καὶ τελεία ἀνάπτυξις τῆς προσωπικότητος καὶ δὴ ἡ πρόοδος αὐτῆς δύναται νὰ ἐξασφαλισθῇ. Πεποιθήμεν ὅτι μόνον ἡ θέλησις τῶν λαῶν δύναται νὰ ὀργανώσῃ τοὺς κοινωνικοὺς τύπους, καὶ ὅτι ἡ πρόοδος τοῦ λαοῦ τότε μόνον εἶνε διαρκής, ὅταν οὗτος αὐθόπαρκτος καὶ ἐλευθερὸς διενεργεῖ αὐτήν, καὶ ὅταν ἐκάστη ἰδέα, ἥτις πρέπει νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐν τῷ βίῳ, τῇ ἐπιγνώσει καὶ τῇ θελήσει τοῦ λαοῦ προάγῃται. Τὸ καλὸν τοῦ λαοῦ καὶ ἡ θέλησις τοῦ λαοῦ εἰσὶν αἱ ἱερώταται καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἀδιάσπαστοι ἀρχαὶ ἡμῶν.» Μεταξὺ δὲ τῶν αἰτημάτων τοῦ λαοῦ, ἃ διατυπώθησαν ἐν τοῖς φύλλοις τῆς ῥηθείσης ἐφημερίδος ὑπῆρξαν καὶ αἱ ἐξῆς· σταθερὰ προστασία καὶ ἀσφάλεια τοῦ λαοῦ, ἀνεξαρτησία τῶν ἀγροτικῶν κοινοτήτων, κυριότης ἐδάφους, πλήρης ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως, ἐλευθερία τοῦ λόγου, ἐλευθερία τοῦ τύπου, δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι, δικαίωμα ψήφου ἄνευ διακρίσεως περιουσίας καὶ τάξεως.

Αἱ ἀρχαὶ αὗται αἱ ὑποστηρίζουσι τὸ οἰκοδόμημα τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ, ὑπῆρξαν καὶ θὰ ὑπάρξωσιν ἐπὶ πολὺ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἔριδος μεταξὺ λαοῦ καὶ αὐτοκρατορίας, εἰς τὸν βωμὸν δ' αὐτῶν πολῦτιμοι ὑπάρξεις ἐθυσιάσθησαν ἐξ ἡμιποτέρων τῶν στρατοπέδων, ἰδίως ὅμως πλεῖστοι μεγάλοι ἄνδρες ἐκ τῶν φιλελευθέρων, οἵτινες, κατὰ τὴν ἐκκρεσιν τοῦ Stepniak, ἐν ἄλλῃ μὲν χώρα θ' ἀπετέλουν τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἐθνικὴν δόξαν, ἐν Ῥωσίᾳ ὅμως ἐσθέσθησαν ἐν ταῖς φυλακαῖς καὶ εἰς τὰς στέππας τῆς Σιβηρίας. Ἐν τῷ περὶ τῶν ἀρχῶν τούτων ἀγῶνι ἔπεσε θῦμα καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος II κατὰ τὰς καλένδας τοῦ μηνὸς Μαρτίου 1881, κριθεὶς ὑπεύθυνος, ὡς ἔγραφεν ὁ Times, ἐπὶ γεγονόσιν, ἅτινα ἴσως οὐδ' εἰς γινώσιν αὐτοῦ ἐφέροντο, περικυκλούμενος ἐν τῇ ἀπομονώσει τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος ὑπὸ ὑπαλλήλων ἐνδιαφερομένων συνήθως ν' ἀποπλανῶσιν αὐτόν, ζήσας βίον φέροντα τὸν τύπον τῆς βαθείας λύπης καὶ τοῦ φόβου. Ἐπὶ τῇ δολοφονίᾳ αὐτοῦ κατηγορήθη καὶ ἡ Σοφία Περόφσκαγια.

Ἡ Σοφία Περόφσκαγια ἐγεννήθη ἐν Πετροπόλει ἔτει 1854· ὡς ὁ Κραπότκιν, εἶλκε καὶ αὕτη τὸ γένος ἐξ ὑψηλῆς καὶ εὐγενεστάτης οἰκογενείας, διότι οἱ Perowski εἶνε κλάδος τῆς

οικογενείας τοῦ Rasemowski, συζύγου ἀνεπισήμου τῆς αὐτοκράτειρας Ἑλισάβετ βασιλευσάσης κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ὁ πατήρ τῆς Σοφίας ὑπῆρξε γενικὸς διοικητῆς Πετροπόλεως, ὁ δ' ἐκ πατρὸς θεῖος κατέκτησεν ἐπὶ Νικολάου σπουδαιότατον μέρος τῆς κεντρικῆς Ἀσίας, καὶ ὁ πάππος ἐχορημάτισεν ὑπουργὸς τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. Εὐκόλον ἐκ τούτων νὰ νοήσῃ τις ὅτι ἀρίστης ἀνατροφῆς καὶ μορφώσεως ἔτυχεν. Ἡ μήτηρ αὐτῆς Βαρβάρα Σεργιεγιέβνα ἦτο ἀγαθωτάτη γυνὴ ὑπεραγαπῶσα τὴν θυγατέρα της, ἣτις ἐπίσης ἄκραν στοργὴν πρὸς τὴν μητέρα ἠσθάνετο· ὁ πατήρ ὁμοίως ἦτο τύπος ὑπαλλήλου χαρὰ κτηρὸς μικροῦ καὶ φιλαύτου, δεσπότης τύραννος ἐν τῇ οἰκογενείᾳ¹. Ἀπὸ τῆς ἡλικίας ὀκτῶ ἐτῶν ἐδίδαξεν αὐτὴν ἡ μήτηρ τὴν ἀνάγνωσιν, ὅταν δὲ κατὰ τὸ ἔτος 1869 ἤλθεν ἡ οἰκογένειά της εἰς Πετρούπολιν ἐκ Krim, διότι ἐπρόκειτο νὰ πωληθῇ τὸ μητρικὸν κτῆμα, ἔνθα διέμεναν, ἡ Σοφία εἰσῆλθῃ εἰς Γυμνάσιον, ἐν ᾧ ἐγνώρισε τὰς Wilberg, Kornilowa καὶ Lörsebern, αἵτινες βραδύτερον ἐπεδόθησαν εἰς ἐπαναστατικὰ ἔργα. Ἡ ἀνάγνωσις δ' ἐν νεαρωτάτῃ ἡλικίᾳ συγγραφέων, οἷοι ὁ Τσερνίζεβσκις καὶ ὁ Δοβρολιουβώφ, οἵτινες κατὰ τινὰς ὑπῆρξαν καὶ διδάσκαλοί της, ἐνέπνευσαν τῇ ἀπαλῇ καὶ εὐγενεῖ ψυχῇ τῆς νεάνιδος ζωηρὰ κινήματα καὶ μυστηριώδη πάθη, ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἄγρυσιν ἢ εἰς τὴν δόξαν ἢ εἰς τὴν ἀγχόνην.

Ἐνὶ τῷ διαστήματι τούτῳ ὁ πατήρ της διέμενε μακρὰν τῆς οἰκογενείας· ὅταν ἐπανῆλθεν εἰς Πετρούπολιν ἔτει 1870 ἀπηγόρευσε τῇ Σοφίᾳ πᾶσαν σχέσιν καὶ ἰδίως μετὰ τῶν μητρικῶν φίλων, κατὰ δὲ τὸν Stepniak καὶ πᾶσαν σπουδὴν. Τοιαύτην τυραννίαν δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑπενέγκῃ ἡ ζωηρὰ κίνησις, καὶ προέβη εἰς τὸ πρῶτον ἐπαναστατικὸν κινήμα της, ἐγκατέλιπε δὴλα δὴ τὴν πατρικὴν στέγην μόλις ἄγρουσα τὸ 16 ἔτος τῆς ἡλικίας της. Ὁ πατήρ, ὡς εἰκόσ, μανιωδῶς ἀνεζήτησεν αὐτὴν διὰ τῆς ἀστυνομίας, καταφυγοῦσαν εἰς φιλικὰς οἰκογενείας· ἀνεῦρεν αὐτὴν, ἀλλ' ἀπελπισθεὶς νὰ μετατρέψῃ τὸν χαλύβδινον χαρακτῆρά της, τὴν ἐγκατέλιπεν· ἡ μήτηρ ὁμοίως κρύφα παρεχώρει αὐτῇ χρηματικὰς βοηθείας.

Μείνασα ἡ Σοφία ἐλευθέρᾳ, ὡς ὁ ἄλλο, παρεδόθη εἰς τὰς

¹ Πρὸς. Russia Sotterranea.

ὁρμᾶς τῶν φρονημάτων της, κατετάχθη εἰς τὸν φιλανθρωπικὸν σύλλογον τὸν λεγόμενον τοῦ Τσαϊκόβτς¹, μετὰ τινὰ δὲ χρόνον κατήλθεν εἰς τὸν λαόν²· καὶ ἐγένετο λοιπὸν ἀρίστη διδασκάλισσα. Ἐτεῖ 1872 εὕρισκόμεν αὐτὴν ἐν Κάμα ὡς ἐμβολιάστριαν, ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον πλανωμένην καὶ ὡς οἱ μάρτυρες τοῦ χριστιανισμοῦ ὑφισταμένην πᾶσαν στέρησιν. Ἐν συρμῷ ὑπῆρχε τότε τὸ μυθιστόρημα τοῦ Τσερνιζέβσκη «τί ποιητέον» κατὰ τὰς ἐν αὐτῷ θεωρίας ἔζησε καὶ ἡ Σοφία διὰ μέλιτος καὶ σικάλως, ἐκοιμήθη ἐπὶ ἀχυρίνου προσκεφαλαίου, καὶ ἐν ταῖς κακουχίαις κατ' οὐδὲν ἡλαττώθη ἡ υἱεὶα τῆς νεάνιδος. Ἐκεῖθεν ἐλθοῦσα εἰς Jedimnowo τῆς ἐπαρχίας Twer ἐγένετο βοηθὸς τοῦ διδασκάλου τοῦ λαϊκοῦ σχολείου καὶ μετὰ τῆς νεολαίας ἐκαλλιέργει ἐπαναστατικὰ κινήματα. Κατὰ τὸν 7θριον τοῦ 1873 συνελήρθη, ἀλλ' ἐπὶ ἐγγυοδοσίᾳ 5000 ρουβλίων ἀφέθη πάλιν ἐλευθέρα. Ἀπεφάσισε κατόπιν νὰ ἐκμάθῃ τὴν χειρουργικὴν (ἐν ἐκστρατείᾳ), καὶ ἔλαβεν ὄντως μαθήματα ὑπὸ ἱατροῦ τινος ἐν τῷ διοικητηρίῳ Twer, εἶτα ὁμῶς ἐτελειοποιήθη ἐν τῇ σχολῇ Συμπερουπόλεως λαβοῦσα καὶ δίπλωμα.

Ἡ φιλανθρωπία, ἧς ἔνεκεν ἐγένετο θῦμα, καθίστη αὐτὴν νοσοκόμον ἀμίμητον. Ἄν τις τῶν φίλων της ἠσθένει, πρώτη ἡ Σοφία ἔσπευδε παρὰ τῇ κλίνῃ του καὶ παρεῖχεν εὐεργετικάς περιποιήσεις, μετὰ τοιούτου δὲ ζήλου καὶ ὑπομονῆς ἐπέδεδίλκευεν αὐτὰς ὥστε τῶν ἀσθενῶν της πάντων κατέκτα τὴν καρδίαν³.

Κατὰ τὴν γνωστὴν καὶ διαδόχτην δίκην τῶν 193,⁴ ἣν εἰς τῶν κατηγορουμένων, ὁ Myschkin, διακηρυττόμενος κατὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ πάσης δημοσιότητος ἀπεκάλεσε μωρὰν κομωδίαν, ὑπῆρξε κατηγορουμένη καὶ ἡ Σοφία· καὶ ἠθωώθη μὲν δικαστικῶς, ἀλλὰ διοικητικῶς μέτρῳ (!) ἐξωρίσθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ὀλονέζ (ἔτει 1879). Ἐν τῷ σιδηροδρομικῷ σταθμῷ Ζούντοβον ὑπεσκέλισε τὸν χωροφύλακα, ὅστις ἐκοιμάτο εἰς τὸ κατώφλιον τῆς θύρας τοῦ κοιτῶνος, ἐνθα ἐφυλάσσετο ἡ ἐξόρι-

¹ Ἰδ. περὶ αὐτοῦ Thun σελ. 90.

² Περὶ τῆς ἐν Ῥωσίᾳ ἐννοίας πηγαίνειν εἰς τὸν λαὸν πρὸς Thun αὐτόθι.

³ Russia Sotterr.

⁴ Ἰδ. περὶ αὐτῆς Thun σελ. 149 ἐνθα καὶ τὰς πικροτάτας ἀποτροφὰς τοῦ Myschkin.

στος, καὶ ἀπέδρα καταφυγοῦσα καὶ εἰσδύσασα ἐν τῷ πλησίον δάσει, κατώρθωσε δὲ νὰ διαφύγῃ τοὺς ὄνυχας τῆς ἐξουσίας κρυβεῖσα ἐν αὐτῷ ἔξ ὥρας μακρὰν τοῦ σταθμοῦ. Ἐν ἄκρᾳ δ' ἀφροδίᾳ ἐπανήλθε κατόπιν εἰς Πετρούπολιν.

Ἐν τούτοις εἶχεν ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν καὶ εἰργάσθῃ μετὰ τοῦ συλλόγου «γῆ καὶ ἐλευθερίᾳ» πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἢ βοήθειαν τῶν ἐν Χαρκόβῳ κρατουμένων ἐταίρων, τεθεῖσα ἐπὶ κεφαλῆς ἐνόπλων συμμοριῶν· μεταμφιεσθεῖσα δὲ αὕτη καὶ οἱ ὁπαδοί της εἰς χωροφύλακας ἐπεχείρησε βίᾳ ν' ἀπαλλάξῃ τοὺς Rogatscheff, Kowalik, Wojnaralsky, καὶ Murawsky τῶν χειρῶν τῆς ἐξουσίας μεταχομένους εἰς τὰς κεντρικὰς φυλακὰς Χαρκόβου.¹ Ὁ ρηθεὶς σύλλογος εἶχεν ἰδρυθῇ κατὰ τὸ 1879, ἤκμαζε δὲ κυρίως ἐν τῇ βορείῳ Ῥωσίᾳ².

Ἐν τῇ μεγάλῃ συνελεύσει τῶν φιλελευθέρων καὶ τῶν μελῶν παντοίων συλλόγων ἐν Βορονέζ, ἡ ἡμετέρα ἡρώϊς κατετάχθη ἐν ἐκείνοις, οἵτινες ἐκ παντὸς τρόπου ἐπεθύμουν τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐνώσεως· ἐν τῇ ἐνώσει διέδλεπε τὴν δύναμιν τῆς ἀντιδράσεως.

Ἐκ πνεύματος ἀντιδράσεως διὰ τὴν ἀπηνή καὶ ἀγρίαν κατὰ δῶξιν καὶ θανάτωσιν τῶν συνεταίρων ἐκηρύχθη καὶ ἡ Σοφία ὑπὲρ τῆς ἀνάγκης τοῦ θανάτου τοῦ Αὐτοκράτορος, ὃν, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, ἐθεώρουν τῶν κακῶν πάντων ὑπεύθυνον· εἶχεν ὁμῶς τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ θάνατος αὐτοῦ δὲν ἔπρεπε νὰ παραστῇ ὡς κοινὸν καὶ μεμονωμένον κακούργημα, ἀλλὰ παρεσκευασμένον πολιτικὸν πραξικόπημα ὡς ὁ τοῦ Καίσαρος, συνοδευόμενος ὑπὸ ἐπαναστάσεως τῶν λαῶν· ἐνθαὶ λοιπὸν σύμπραξιν τῶν λαϊκῶν συλλόγων· καθόσον ὁμῶς «τὸ κόμμα τῆς μαύρης ἀποφάσεως»³ δὲν εἶχεν ἔτι στενὰς σχέσεις μετὰ τοῦ λαοῦ, ἀπεφάσισε νὰ συμπράξῃ μετὰ τῶν τρομοκρατικῶν, ἐργαζομένη συγχρόνως καὶ μετὰ τῶν λαϊκῶν. Καὶ εὐρίσκομεν λοιπὸν αὐτὴν εἰς τὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα Σουχορουκὼδ' ἐκμισθωθείσαν οἰκίαν ἐν Μόσχᾳ μετὰ τοῦ Χάρτμαν καὶ ἄλλων ἀρχηγῶν· δὲν ἦτο ἄρα ξένη εἰς τὴν τρομερὰν ἐκείνην ἐπιχείρησιν τῆς δι' ὑπονόμου καὶ δυναμίτιδος

¹ Ἰδ. Kupezanko σελ. 67.

² πρῶ. περὶ αὐτοῦ Thun σελ. 183.

³ Περὶ αὐτοῦ Ἰδ. Thun σελ. 223 καὶ ἐπ.

ἀνατινάξεως τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς καὶ τοῦ συρμοῦ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1879, ὅταν ἐκ θούματος διεσώθη ἡ ζωὴ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπιστρέφοντος ἐκ Αἰδαδεΐας εἰς Πετρούπολιν διὰ Μόσχας¹.

Τέλος εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου συνήργησεν οὐκ ὀλίγον· διὰ μολυβδίδος ἐσημείου ἐπὶ τινος γραμματοκιβωτίου² τὸ σχέδιον τῆς μάχης, τὰς θέσεις δῆλα δὴ ἄς ὤφειλον νὰ καταλάβωσιν οἱ συνωμόται, τὴν δὲ πρῶιαν τοῦ προξικοπήματος ἴστατο ἐπὶ τοῦ πεδίου λαμβάνουσα πληροφορίας παρὰ τῶν σκοπῶν περὶ τῆς πορείας τοῦ αὐτοκράτορος καὶ διαβιβάζουσα αὐτὰς διὰ κινήματων σάκκου, ἐκ τῶν κινήματων δὲ τούτων ὁδηγηθέντες καὶ οἱ Ῥισσακῶφ καὶ Γρινεβίκη συνεπλήρῳσαν τὸ φοβερὸν ἔργον.

Μίαν ἐβδομάδα κατόπιν συνελήφθη καὶ μετὰ τῶν συνενόχων Ῥισσακῶφ Κίβαλιτσιε, Μιχαηλῶφ, τῆς Ἐσσης Χέλφμαν καὶ τοῦ Ζελιάμπωφ ἤχθη ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου· παρέστη ἐνώπιον αὐτοῦ ἀτάραχος, καὶ ὅταν ἐκλήθη εἰς ἀπολογίαὶν ὡμολόγησε μετὰ θάρρους τὰς πράξεις τῆς, παρακαλέσασα μάλιστα νὰ μὴ λάβωσιν ὑπ' ὄψει τὴν ἀδυναμίαν τοῦ φύλου, ἀλλ' ὡς ἄνδρα νὰ θεωρήσωσιν αὐτήν! ³ ὡς νὰ ἐφοβεῖτο ἡ γενναία κόρη μήπως ἐκληφθῇ ὅτι ἐν τῷ στήθει ἐκρύπτετο γυναικὸς καρδιά. Κατεδικάσθη εἰς τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον ἄγουσα μόλις τὸ 26 τῆς νεότητος ἔτος.

Ἡ Σοφία Περόφσκαγια ἦτο ὡραία, non di quella beltà, ὡς λέγει ὁ Stepniak, che abbaglia a prima vista, ma di quella che più si guarda più affascina. Μικρὰ νεφαλή, ξανθὴ κόμη, ζεῦγος γαλανῶν ὀφθαλμῶν μυστηριώδους λάμψεως εὐφυστάτων καὶ ζωηροτάτων ὑπὸ μέτωπον εὐρὺ καὶ ὑψηλόν, ρίε μικρά, στόμα δροσερὸν ἐστολισμένον διὰ διπλῆς σειρᾶς ὡραιολάτων ὀδόντων, ἀπετέλουν τὴν χαριεστάτην φυσιογνωμίαν αὐτῆς· ἡ φωνὴ αὐτῆς ἦτο γλυκεῖα καὶ συμπαθητικωτάτη, ἦτο φιλόγελως ὡς πᾶσαι αἱ νεάνιδες, ἀλλὰ δὲν ἠγάπα τὴν πολυτέλειαν, διὰ τοῦτο ἡ περιβολὴ αὐτῆς ἐκτάκτως ἀπλὴ ὑπῆρχεν, ἐλάτρευεν

¹ Thun σελ. 207.

² Kupczanko, κατὰ δὲ τὸν Stepniak in un vecchio busto.

³ Παρ. Russia Sotterranea καὶ Kupczanko σελ. 68.

ὁμως ὑπερβαλλόντως τὴν καθαριότητα καὶ διατηρεῖ αὐτὴν ὡς 'Ελβετὶς κόρη' ὑπερφίλει τὰ μικρὰ παιδιά.¹

Περὶ δὲ τῶν ἐρώτων της; Ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο δὲν ὑπάρχουσιν ἀσφαλεῖς πληροφορίες, εἰ μὴ ὅτι μόνον κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς ζωῆς της ὁ μόνος ἀνὴρ ὅστις ἐπεβλήθη τῇ καρδίᾳ της ὑπῆρξεν ὁ Ζελιάμπωφ μετὰ τοῦ ὁποίου καὶ συναπέθανε.

Λέγεται ὅτι κατ' οὐδὲν ἐθεώρει τοὺς ἄνδρας ἀνωτέρους τῶν γυναικῶν, ἔκρινεν ὁμως ἐξ ἑαυτῆς. Ὁ Stepniak περιγράφων τὸν χαρακτῆρά της ἀνακράζει ἐκ θαυμασμοῦ: *che forza titanica si nascondeva sotto quel sembiante così sereno! Che qualità aveva questa donna straordinaria!*

Ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς καταδίκης της, ἥτις ἐκ τοῦ προτέρου ἦτο γνωστή, ἔγραψεν ἐπιστολὴν πρὸς τὴν ἐν Κρίμ. διχμένουσαν μητέρα της. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη πλήρης πάθους καὶ χάριτος καὶ τρυφεροῦ αἰσθήματος εἶνε ἀξία νὰ μνημονευθῇ ἐνταῦθα.²

Ἀκριβὴ καὶ ἀνεκτίμητος μητέρα μου!

Μὲ καταθλίβει καὶ βασανίζει ἀκαταπαύστως ἡ σκέψις, τί τάχα ἐν τῇ ψυχῇ σου νὰ συμβαίνει; Σὲ ἱκετεύω, ἀκριβή μου, μὴ ἀνησύχει, μὴ θλίβου, φείσθητι σεαυτῆς χάριν τῆς οἰκογενείας σου καὶ πρὸς χάριν ἐμοῦ. Παντάπασι δὲν λυποῦμαι διὰ τὴν τύχην μου, ἀντιμετωπίζω αὐτὴν ἐν ἄκρῃ ἡρεμίᾳ, διότι πρὸ πολλοῦ ἐγίνωσκον καὶ θᾶπτον ἢ βράδιον ἀνέμενον αὐτὴν ἵνα ἐπέλθῃ. Καὶ ὁμως, ἀγαπητὴ μου μητέρα, ἡ τύχη αὕτη δὲν εἶνε τόσον πολὺ μαῦρη. Ἐξὼν ὡς αἱ πεποιθήσεις μου ὑπεγόρευον· ἐναντία αὐτῶν νὰ πράξω ἀδύνατον εἰς ἐμὲ ὑπῆρχε· τοῦτου ἕνεκα ἐν ἡσυχῇ συνειδῆσει περιέμενον ὅ,τι μοι πέπτωται. Τὸ μόνον πρᾶγμα, ὅπερ βαρέως πιέζει τὴν ψυχὴν μου, εἶνε ἡ λύπη σου, ἀνεκτίμητος μητέρα μου. Τοῦτο εἶνε τὸ μόνον ὅπερ μὲ καταθλίβει, καὶ δὲν γνωρίζω τί θὰ ἡδυνάμην νὰ δώσω διὰ νὰ ἀνακουφίσω αὐτήν. Γλυκεῖά μου μητέρα, συλλογίσθητι ὅτι ἔχεις ἀκόμη πολυμελὴ οἰκογένειαν, ὅτι μικρὰ καὶ μεγαλείτερα τέ-

¹ Παρ. Russia Sottterr. καὶ Kupeczanko.

² Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον, ἐν τῷ δημόσιογραφικῷ ἐπαναστατικῷ ὀργάνῳ «θέλησις τοῦ λαοῦ» καὶ μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ Kupeczanko.

να σὲ περιστοιχίζουσι, καὶ ὅλων αὐτῶν ἀναγκαῖον ὑπόδειγμα ἦθι-
κῆς δυνάμειος ὑπάρχεις. Ἐλυπήθη πάντοτε ἐνδομύχως ἡ ψυχὴ μου
ὅτι δὲν ἠδυνήθην νὰ φθάσω εἰς τὸ ἠθικὸν ἐκεῖνο ὕψος ἐν ᾧ σὺ
ἴστασαι· ἐν τούτοις ἐν ταῖς στιγμαῖς τῆς ἀμφιβολίας διετήρησα
πάντοτε τὴν εἰκόνα σου. Δὲν θέλω νὰ βεδιχῶσω τὰ πρὸς σὲ
αἰσθήματά μου, διότι σὺ γνωρίζεις ὅτι ἀδιαλείπτως ἦσο ἡ στα-
θεροτάτη καὶ μεγίστη ἀγάπη μου. Ἡ ἀνησυχία μου διὰ σὲ ἦτο
διαρκῶς δι' ἐμέ· ἡ μεγάλαιτέρα λύπη. Ἐλπίζω ὅμως, ἀκριδὴ
μου, ὅτι θὰ ἡσυχάσῃς καὶ ὅτι ἐν μέρει τοῦλάχιστον θὰ μοὶ
συγχωρήσῃς δι' ὅλην τὴν λύπην, ἣν σοὶ προξενῶ. Ἐλπίζω ὅτι
δὲν θὰ μὲ μαλώσῃς πολὺ. Ἡ ἐπίπληξις σου εἶνε τὸ μόνον
ὅπερ μὲ στενοχωρεῖ.

Πολύ, πολὺ φιλῶ τὰ χεράκια σου καὶ γονατιστὴ σὲ ἱκε-
τεύω νὰ μὴ μου θυμώσῃς. Τὰ θερμά μου χαιρετίσματα πρὸς
ἅπαντας τοὺς συγγενεῖς. Ἐχω ὅμως ἀκόμη μίαν παράκλησιν
πρὸς σέ, ἀκριδὴ μου μητερίτσα· ἀγόρασόν μοι ἐν περιλαίμιον
καὶ χειρόκτια φέροντα κομβία, διότι μὲ περόνας ἀπαγορεύεται
ἐνταῦθα, τὸ δὲ περιλαίμιον νὰ εἶνε στενόν, πρέπει νὰ εὐτρεπί-
σῃ τις τὴν ἐνδυμασίαν του διὰ τὸ δικαστήριον, διότι ἐνταῦθα
παντελῶς ἐφθάρη.

Καλὴν ἐντάμωσιν λοιπόν, ἀκριδὴ μου· ἐπαναλαμβάνω καὶ
πάλιν τὴν παράκλησίν μου, μὴ λυπῆσαι, μὴ φροντίζῃς δι' ἐμέ.
Ἡ τύχη μου δὲν εἶνε τόσοσιν θλιθερά, καὶ ἐπὶ τέλους δὲν εἶνε
δίκαιον νὰ μὲ πικραίνῃς.

13/2 Μαρτίου 1881.

Ἡ Σοφία σου.

Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἔγραψεν ἐκ τῆς φυλακῆς. Ἀμα τῇ
λήψει αὐτῆς ἡ μήτηρ ἔσπευσεν εἰς Πετρούπολιν· δὲν τῇ ἀπη-
γόρευσαν τὴν ἐν τῇ φυλακῇ εἴσοδον, ἀλλ' ἀνέβαλον τὴν ἐπί-
σκεψιν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, μόλις δὲ κατὰ τὴν 3/15 Ἀπρι-
λίου ἐπέτρεψαν αὐτῇ νὰ ἴδῃ τὴν Σοφίαν τῆς, ἀκριδῶς καθ' ἣν
ᾧραν ἐπρόκειτο νὰ ἀπαχθῇ εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεως
τιθεμένη ἐντὸς μαύρου κάρρου, δεδεμένη ἐπὶ δοκοῦ, τὸ πρόσω-
πον ἔχουσα ἐστραμμένον πρὸς τὰ ὀπισθεν καὶ φέρουσα ἐπὶ τοῦ
στήθους κρεμασμένην πινακίδα μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «προδότις
τῆς πατρίδος.»

Οἶα φρικτὴ συνάντησις μητρὸς καὶ θυγατρὸς! φρικτοτέρα

ὁμῶς διὰ τὴν ταλαίπωρον μητέρα ὑπῆρξεν ἡ στιγμή, καθ' ἣν εἶδον οἱ ὀφθαλμοί της τὴν Σοφίαν ἐπὶ τῆς ἀγχόνης.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτόπτου μάρτυρος¹ πρὶν ἢ ἀποθάνῃ, ἀπέσπασεν ἐν ἄνθος, ὅπερ ἔφερεν ἐπὶ τοῦ στήθους της καὶ προσήνεγκεν αὐτὸ μειδιῶσα εἰς τὸν ἀξιωματικὸν τὸν συνοδεύσαντα αὐτήν· ὅταν δὲ τὸ σῶμα αὐτῆς ἐρρίφθη εἰς τὸ κενὸν ὁ παριστάμενος λαὸς ἐγονάτισεν ὥς νὰ ἐξέφραζε σεβασμὸν καὶ ἐυγνωμοσύνην.

Ἀθήνησι, τῇ 2 Αὐγούστου 1881.

Α. ΜΟΜΦΕΡΡΑΤΟΣ.

ΕΙΣ ΛΕΥΚΩΜΑ ΚΛΙΤΕΧΝΙΔΟΣ

Κα Κ. Δ. Κ.

(Sonetto)

* Ἄν ἤμποροῦσε ὁ στίχος μου νὰ πάρῃ
τὴν τέχνη ἀπ' τῇ δικῇ σου ζωγραφιά,
Τόση γλυκάδα θάπαιρνε καὶ χάρι
Ποῦ θάκαμαν οὐράνια συντροφιά.

† Θὰ τραγουδοῦσαν τὸ χλωμὸ φεγγάρι,
Τὸ κύμα, τὴ δροσιά, τὴ συγνεφιά,
Καὶ θάκαμαν ἀτίμητο ζευγάρι
Τοῦ κόσμου νὰ λαλοῦν τὴν ὡμορφιά.

Καὶ θάψαλλαν οἱ στίχοι μου μὲ κάλλη
Ποῦ δὲν ἐξαναφάνηκαν ἀκόμα
Τ' ἀστέρι, τὸ χορτάρι, τὸ λουλοῦδι!

Καὶ ὅπως ἐσένα ἡ ζωγραφιά σου ψάλλει,
Ὅπως ἐσὺ τονίζεις μὲ τὸ χρῶμα,
Ἐγὼ νὰ ζωγραφίζω τὸ τραγοῦδι.

Ἀθήνησι, 1887.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Σ. ΜΑΤΕΙΣ

¹ Οὗτος εἶνε ὁ φίλος μου κ. Βελιανίτης.